

Singapore den 31 august 2004.

Globale strategiske udfordringer.

Resume.

Den kolde krig ophørte i 1990. Den kolde krigs politiske arkitektur ophørte i februar 2003. Et nyt internationalt system under andre og ukendte forhold må etableres. Den nuværende situation kan sammenlignes med de store og markante geostrategiske nydannelser efter Tredivårskrigen, Den Spanske Arvefølgekrig, Napoleonskrigene, Den første og herefter Den Anden Verdenskrig. Kun overordnet og sikker politisk kurs kan hindre underliggende strømninger af overvejende voldelig, destruktiv og samfundsomstyrtende karakter i at tage magten og styre i retning af et internationalt system uden mange lighedspunkter med, hvad vi kender – utiltalende og frastødende for et land som Danmark

Set i historiens prisme har strategisk tænkning været domineret af konfrontation, konflikt og krig. For den nuværende generation har dette givet sig udslag i teorier og handlingsmønstre for supermagter i besiddelse af atomvåben, som de pågældende tog til sig og dermed gjorde deres handlinger forudsigelige for modparten. Winston Churchills ord fra 1955 om sikkerhed som skrækkens hårdføre barn, liv som udslættelsens tvillingbroder og risikoen for, at Gud blev træt af mennesker, havde indprentet sig i bevidstheden hos de politiske ledere og militære chefer. Det politiske og militære verdensbillede balancerede på en knivsæg; men det balancerede.

Det sidste tiår af forrige århundrede og den forløbne del af dette har totalt og aldeles omkalfatret disse skrækindjagende og frygtindgydende, men kendte og dermed til syvende og sidst også beroligende forhold.

Den afgørende ændring er den hårdtslående og gennemgribende globalisering. Bortset fra mindre og isolerede politiske enheder, rækker verdenssamfundet ud til den mindste flække og den fjerneste afkrog af kloden. Globaliseringen har ubestridt bibragt verden en velstandsstigning af hidtil ukendte dimensioner; men den har også smuglet en gensidig afhængighed ind i spillet – en slags symbiose, der gennem sin dynamik indebærer risiko for manglende balance og stabilitet. De sofistikerede, avancerede og højtudviklede samfund har nået et udviklingstrin, hvor de bliver sårbare for begrænsede, dirigerede og skånselsløse angreb mod deres nøglecentre. De kan måske ikke ødelægges gennem sådanne angreb; men deres funktion og dermed deres berettigelse og ramme for deres forhold til borgerne kan undermineres og i værste fald sættes ud af spillet.

Konventionelle nationalstaters monopol på besiddelse af våben herunder masseødelæggelsesvåben er gledet dem af hænde. En håndfuld nationalstater, der åbent erklærer at spille uden for de etablerede regler, besidder eller formodes at besidde sådanne våben. Resten af verden står over for at forhandle med og håndtere personer, som efter behag falder i kategorien gangstere, hasardspillere eller fanatikere.

Det af de etablerede nationalstater opstillede og af dem respekterede regelsæt for adfærd i international politik accepteres ikke eller misbruges direkte. Ikke nok med det. Uden for rækken af nationalstater er opvokset en stribe organisationer som med ildhu og ensporethed fuldt og helt har opsagt den uskrevne kontrakt med resten af det nationale og internationale samfund. Disse organisationer har tilegnet sig våben. De bruger dem i henhold til deres egne formål og eget adfærdskodex; i flagrant og direkte modstrid med det internationale samfunds etik og politiske spilleregler.

I sin kerne er konklusionen, at den strategiske tænkning fra at beskæftige sig med konflikter skal udstikke retningslinier for samarbejde. De sofistikerede samfund er blevet så sofistikerede, så ømtålelige og så forbundne med andre politiske og økonomiske enheder, at der ikke er en rolle for udenforstående; slet ikke når disse åbent sætter sig op mod eller har destruktion af det etablerede, internationale system som deres politiske målsætning. Derfor må samarbejdet være globalt – ikke blot geografisk, men også begrebsmæssigt.

Den preussiske strateg von Clausewitz's teser om krig som fortsættelse af politikken med andre midler samt i sidste instans indsættelse af alle midler som krigens ubønhørlige konsekvens dominerede strategisk tænkning i 200 år. Fastholdes deres beundringsværdige intellektuelle virilitet i internationalismens tidsalder, vil de styre verden hen i mod et slutspil og med en fortjent rolle som gravskrift.

Internationalismens imperativ og dermed også alternativ til von Clausewitz er den nationale suverænitets detronisering til fordel for det internationale samfunds ret og evne til at fungere.

Begrebet national suverænitet som udviklet siden Den Westfalske Fred ved afslutningen i 1648 af Trediveårskrigen har ikke længere bærekraft i en globaliseret og international verden, men blokerer for det internationale samfunds ret til at fungere og forsvare sig selv. Eftersom de nationale samfund er blevet gensidige afhængige og på tilsvarende måde afhængige af det internationale samfund, er den logiske følgeslutning, at national suverænitet dermed også underminerer de nationale samfunds udvikling. De har haft svært, meget svært ved at erkende skiftet fra suverænitet som skærm eller snarere filter for international påvirkning til selvforvaltning som bærepille for internationalismen i dennes rolle som katalysator for en positiv samfundsudvikling. Det svære balancepunkt mellem forrang til det internationale samfund, tilsidesættelse af national suverænitet og en udstrakt grad af national selvforvaltning er ikke fundet, fordi de nationale samfund ikke har taget til sig, at gensidig disciplin er nøglen for at få et samfund – nationalt eller internationalt – til at fungere smertefrit.

Hermed er vejen banet for, at de nationalstater eller grupper af nationalstater, som er afhængige af globaliseringen og internationalismen, om nødvendigt tager sagen i egen hånd og forsvare den på deres præmisser. Det de agter at forsvare, vil være den af dem foretrukne udgave af globalisering og ikke nødvendigvis det internationale samfund, som andre ser det.

Fraværet af en reel og brugbar international politisk ramme ved løsning af sammenstødet mellem forskellige retlige principper gennem en passende balance dem imellem ville have været overkommelig med en i store træk fælles opfattelse og

fortolkning af international politisk moral. Der har i de sidste tiår kunnet noteres en vis konvergens mellem politiske og holdningsmæssige strømninger, men ikke tilstrækkeligt til at kanalisere en besynderlig blanding af fundamentalisme, ønske om destruktion, interesse for menneskerettigheder samt demokrati i retning af en fællesnævner.

Fundamentalismen forbindes i den vestlige debat ofte, ja næsten altid med Islam, men er ikke – langt fra – begrænset til denne religion. Den findes også indenfor andre religiøse bevægelser herunder Kristendommen. Den iagttages tillige ved halvreligiøse for ikke at sige mystiske bevægelser, hvoraf kan nævnes Falun Gong i Kina. Og den findes indenfor politiske strømninger, ja etablerede politiske partier, hvoraf kritiske røster vil nævne den neokonservative fløj indenfor USA's republikanske parti..

Disse bevægelser, deres ledere og deres tilhænger er overbeviste om, at den holdning og de principper, som de hylder, er de rigtige; så rigtige at de burde gælde universelt og adopteres af anderledes tænkende. Det er en farlig cocktail af naivitet, snæversynethed, fanatisme og ensprothed uanset, om den røde tråd baserer sig på det ene eller andet holdningsmæssige standpunkt. Fundamentalismen kerne består i overbevisning om at have så megen ret, at man har ret til at påtvinge andre sit eget standpunkt. I sidste instans kan man gå så langt som til at have en pligt til at overbevise andre om at skifte standpunkt for at redde disse andre. Fanatismen/fundamentalismen bevæger sig på denne måde ind i et helligt kald uden begrænsninger for, hvor langt man kan gå. Parallellen til von Clausewitz om, at krigsførelse i sidste instans er uden begrænsninger, er slående. Fundamentalismen berettiger krig, og kan frasige sig normale moralske begrænsninger og bindinger.

Den er således på samme måde som von Clausewitz's strategiske tænkning uforenelig med globalisering og internationalisme. Fundamentalismen er tillige uforenelig med det moderne, sofistikerede samfund baseret på logisk og videnskabelig tænkning. Næsten uanset hvor den findes, afviser fundamentalismen logisk tænkning og markedsfører i stedet en genoplivning af oprindelige og af fundamentalisterne anset for uforgængelige religiøse tekster eller forskrifter – i nogle tilfælde iblandet en god del mysticisme. En drastisk og nådesløs tilbagerulning af, hvad de fleste vil beskrive som flere hundrede års møjsommeligt opnåede fremskridt.

Det forklarer, hvorfor en del af fundamentalisterne har destruktion på deres dagsorden. Deres prioritet er selvsagt at overbevise andre. Lykkes det ikke, giver deres monopol på den evigtgyldige sandhed, det forhold at de alene har fundet den ideelle, den eneste acceptable indretning af samfundet det være sig nationalt eller internationalt dem en ret - ofte overgivet af den gud, som de tilbeder - til at destruere dvs fjerne andre samfundssystemer. Der er tale om ret til fysisk og mental destruktion, som det i en syntese kom til udtryk ved Taleban-styret i Afghanistans destruktion af statuer af Buddha.

Støtten, tilslutningen og medvind for sådanne fundamentalistiske strømninger er i øjeblikket stærk nok til at udviske skaberens nådegave til menneskeheden og det enkelte menneske i form af sund skepsis over for egne synspunkter.

Modspillet til denne trend kommer fra det vestligt inspirerede moralske system baseret på respekten for det enkelte individ og demokratiet som styreform uanset,

hvorledes det helt præcist defineres. USA står som den vigtigste eksponent for overførsel af denne politiske model til andre lande. Der er koncensus i USA herom. Uenigheden kommer til udtryk ved valg af midler dvs indretning af udenrigs- og sikkerhedspolitikken for at nå dette mål

I et vist omfang har denne model også medvind. Flere af de virkeligt store spillere i det fremtidige verdensbillede bekender sig i al væsentligt til denne model. Det gælder Indien og Brasilien og på det seneste vel også, men med nuancer Indonesien. Billedet af Kina er domineret af på den ene side en samfundsorden, der ikke er sammenfaldende med denne model; men på den anden side en udviklingstendens der trækker Kina i denne retning.

Bag disse sammenstød står uensartede politiske præferencer mellem fundamentalismens fokusering på ikke materielle værdier og lad os kalde det den vestligt inspirerede model ofte netop begrundet, hvilende i materielle værdier dvs evne til at tilvejebringe en højere materiel levestandard.

Tvekampen vil med nogen grad af sikkerhed blive afgjort af to forhold.

For det første hvilket system der vil vise sig i stand til at levere den højeste levestandard samt – og det glemmes efterhånden i den vestlige verden – en rimelig fordeling heraf. På det punkt scorer den vestlige model nogenlunde godt med for skæv fordeling som den største risiko efterfulgt af risikoen for et alvorligt økonomisk tilbageslag. Modellens legitimitet og tiltrækning hedder stor, større, størst og stigende materiel levestandard for den overvejende del af jordens befolkning. Kan det leveres?

For det andet om den igennem de sidste godt og vel 50 år synlige balance mellem materielle værdier og ikke-materielle værdier til fordel for den materielle velstand opretholdes. På det punkt forekommer den underliggende strømning umærkeligt, men alligevel at svinge mere og mere til fordel for fundamentalisme og en form for religiøs eller holdningsmæssig fanatisme. For den vestlige verden må det give anledning til dyb uro, at fundamentalisme, fanatisme og aftagende respekt for hævdvundne menneskelige værdier fra udelukkende at have fundet gehør i den yderste perimetre af samfundet ikke længere er begrænset hertil.

Verdenshistorien har mange eksempler på, at fundamentalisme, fanatisme, destruktion har formået at forkaste rationelle økonomiske samfundsmodeller – i det mindste for en tid - med voldsomme moralske og holdningsmæssige rystelser til følge. Verdenshistorien har ikke mange eksempler på forening af disse to hensyn i en samlet model.

De nye og stærkere nationalstater (Kina, Indien og Brasilien) søger ind i det gældende internationale system. Deres første og indledende skridt i det globale politiske spil har været at vedkende sig den materialistiske model. Deres dagsorden er ikke en anden verdensorden, men tilpasning af den eksisterende verdensorden på en måde, der tager hensyn til deres økonomiske tyngde og politiske synspunkter. Siden 1979 har Kina bevidst arbejdet for at blive med - og ikke modspiller. Indien begyndte i begyndelsen af 1990'erne en økonomisk reform, der tilpasser Indiens økonomiske system til den vestlige kapitalistiske model. Set med konventionelle briller har verden været, om

man så må sige, ualmindelig heldig, at nationalstater som Kina, Indien og Brasilien alle har valgt denne vej i stedet for at udfordre systemet.

Det modsatte har vist sig ved en slingrekurs adopteret af en række mindre nationalstater med det formål at underminere systemet subsidiært kuldkaste det. Det gælder navnlig de i folkemunde benævnte slyngelstater samt de organisationer og grupper, som finder skjul indenfor deres grænser. De er stærke nok til at sætte systemet på prøve, men ikke til at vælte det.

De etablerede og bestemmende nationalstater, der i henhold til økonomisk tyngde, politisk samt militær magt plus regler fastlagt umiddelbart efter 1945 har dirigerestokken i hænderne, står over for et dilemma.

De ser meget vel udfordringen og gransker risikoen og truslen forbundet med de såkaldte slyngelstater. For at løse det problem ønsker de støtte og hjælp fra de nytilkomne tunge nationalstater, der gennem deres bekendelse til det internationale system har signaleret fælles interesser. Det forekommer ligetil; men er det ingenlunde. Den fremtidige trussel mod deres besiddelse af podiet kommer nemlig ikke fra de såkaldte slyngelstater, men fra fremtidens giganter – netop dem, som gerne skulle hjælpe i bekæmpelsen af den aktuelle trussel. Deres ene option er at komme de nye tunge drenge i møde for at inddæmme og slå slyngelstater, terrorisme mv ned. Den pris, de vil blive afkrævet, og som de ikke ønsker at betale, er en forrykkelse af magtforholdene til fordel for de fremrykkende stormagters og til ugunst for dem selv. Deres anden option går ud på at afvise de nye stormagters krav og ønske om indflydelse, hvorefter disse i bedste fald bliver tøvende parter og i værste fald modvillige i den internationale kamp mod slyngelstater, terrorisme etc. Konsekvensen heraf bliver, at byrden for de etablerede stormagter ved kampen mod terrorisme mv forøges. Dette ressourcetræk undergraver deres globale magtstilling. Det er dette dilemma som den siddende supermagt – nogle kalder det hypermagt eller megamagt – USA står over for i Iraq, i Iran og Nordkorea, Al Qaeda mv. Og som den indtil nu ikke har givet et klart politisk signal om.

Når det er tilfældet, skyldes det bl a, at den etablerede stormagt i kraft af tyngde ikke nødvendigvis og ikke altid har sammenfaldende interesser med det internationale system. Verden styres, kontrolleres, domineres i dag af et amerikansk imperium. Det er almægtigt. Intet kan foregå uden USA's velsignelse, deltagelse, indforståelse. På godt og ondt.

Der er to historiske paralleller. Det Romerske Imperium og Det Britiske Imperium; men bag overfladen og imperiebetegnelsen fremstår væsentlige forskelle. Det Romerske Imperium var overvejende kontinentalt. Det Britiske Imperium var overvejende maritimt. Det amerikanske Imperium er såvel kontinentalt som maritimt. Det Romerske og Det Britiske Imperium udøvede magt og indflydelse gennem fysisk beherskelse af territorier. Det Amerikanske Imperium udøver magt og indflydelse extra-territorialt dvs uden permanent besiddelse af territorier uden for USA.

På et afgørende ja vitalt punkt er der imidlertid sammenfald. Spørgsmålet om hvor langt og hvor længe imperiets ressourcer rækker. For et imperium er magt og indflydelse ikke delelig. Den er total. Imperiets magt må ikke udfordres. Sker det, må imperiet fastslå sin status – eller tabe den.

Det forhold at USA og Det Amerikanske Imperium forekommer uantastet og uantastelig er ikke en garanti, ja ikke en gang en strømpil på hvor langt og hvor længe dets magt rækker. Det Romerske Imperium så ud til omkring år 300 efter Kristus at regere uanfægtet. Hver gang riget havde været i krise fremstod handlekraftige regenter, som reablerede imperiets magt. Da Kong Edward VII for godt 100 år siden afløste Dronning Victoria stod Det Britiske Imperium på sin magts tinde – så det ud til. Godt 20 år siden var dets forfald i gang med rivende hast. Daværende premierminister Chamberlain anlagde i 1930'erne politisk eftergivenhed over for det nazistiske Tyskland. Baggrunden var en analyse – korrekt skulle det senere vise sig - udført af den tørre bogholder fra Birmingham om, at nok kunne Det Britiske Imperium vinde en krig mod Tyskland; men prisen ville blive imperiets endeligt.

Et imperium skaber en verden i sit billede. Det var tilfældet med Det Romerske Imperium. Det var tilfældet med Det Britiske Imperium. Det er tilfældet med Det Amerikanske Imperium. Den globale økonomiske model er amerikansk kapitalisme. Den moderne teknologi er baseret på informationsteknologien fra USA. Den amerikanske audio-visuelle kultur har indtaget verden.

Falder et imperium, falder dermed også den model som den omgivende verden har adopteret. Det Romerske Imperium blev afløst af internationalt anarki, kaos og destruktion. Det britiske Imperium overgav mellemkrigstiden til ryggesløse diktatorer. Først efter at Winston Churchill og Franklin D. Roosevelt havde reddet den vestlige civilisation blev der i slutningen af 1940'erne skabt en ny globalisering og internationalisme – den amerikanske model.

Økonomisk globalisering og internationalisme står og falder derfor med USA og dette lands varetægelse af rollen og ansvaret som global imperiemagt.

USA kan som den første imperiemagt vælge at skabe et virkeligt internationalt samfund, som kan overleve og fungere også efter, at USA's ressourcer ikke længere slår til. Den globale gensidige afhængighed taler for en sådan politik. De fremstormende, stærke nye magters bekendelse til internationalismen med de nugældende principper lige så. Det fælles trusselsbillede med frygt for masseødelæggelsesvåben uden for 'systemet' skubber også på. Denne politiske kurs vil fjerne dilemmaet beskrevet oven for om den etablerede supermagts stilling til nyttilkomne stormagter og disses engagement i kampen mod terrorisme. Forudsætningen for et sådant forløb er, at den nuværende amerikanske politiske ledelse affinder sig med en lavere grad af magtudøvelse end imperiets ressourcer giver mulighed for. Belønningen for USA vil være et længerevarende internationalt system skabt i overensstemmelse med USA's interesser og afspejlende ikke fuldt ud, men til en vis grad det nuværende amerikanske imperiums værdinormer.

Fortsat amerikansk ubetinget udøvelse af imperiets magt, så længe den rækker, udgør modstykket. Den sandsynlige konsekvens heraf bliver et med tiden nyt verdensbillede, men næppe præget af globalisering og internationalisme, måske nærmere tværtimod. Det er en illusion – for nogle en smuk illusion – at forestille sig en multipolar verden mod og ikke med USA's vilje.

Hermed defineres EU's største udenrigs- og sikkerhedspolitiske rolle i de kommende år. Med sin historie, tradition, erfaring samt ikke mindst det transatlantiske partnerskab i godt 50 år stillet over for en fælles fjende med et alternativt samfundssystem, kan EU vælge forskellige roller: Partner og allieret for USA, selvstændig operatør i det internationale billede med hældning med eller mod USA, kværlant for ikke at sige modspiller. Der er selvfølgelig også den mulighed, at forskellige præferencer, interesser og synspunkter EU-medlemmerne indbyrdes blokerer for en fælles europæisk holdning. De enkelte europæiske lande fastlægger i så fald egen og individuel kurs i denne kritiske periode af verdenshistorien. De vil måske endda se på hinanden på samme måde som Toppen og Bolden i H. C. Andersens eventyr og med et tilsvarende resultat.

USA's dilemma viser sig i form af en kombination af stædighed og famlen efter at gøre det rigtige på den rigtige måde over for slyngelstaterne, hvilket medvirker til at sløre det storpolitiske billede for europæerne og dermed stimulerer en flimrende kurs fra amerikansk side over for EU og fra EU's side over for USA. EU's dilemma viser sig i form af overraskelse, forbløffelse og måske uvidenhed om, hvad det egentligt er USA's udenrigs- og sikkerhedspolitik indeholder med en distanceret holdning til en fælles kurs over for slyngelstater, terrorisme mv uanset, hvor tiltrækkende, åbenlyst og indlysende tiltrækkende et tillidsfuldt parløb er i begge parters interesse.

USA's eget valg kan påvirke europæerne; men det fritager dem ikke for at bekende kulør. Med et fremstormende Kina dog endnu uden global politisk tyngde, et Indien uden sikker fornemmelse for sin egen formåen og for spillet på det globale plan, et handlingslammet Japan og et svækket Rusland uden andre kort end dets tilbageværende nukleare arsenal samt rækken af rådløse udviklingslande, har EU som den eneste mulighed for at påvirke USA og dermed det store spil indenfor det næste tiår. Kan og vil EU og europæerne det? Kan og vil Danmark definere sin rolle indenfor EU i denne sammenhæng?

J. Ørstrøm Møller